

ФУНКТОР НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ: ТЕРМІНИ, ПОНЯТТЯ ТА ТЕРМІНОСИСТЕМИ

© Дубров Я. О., Башнянин Г. І., 2012

Побудована функторна модель національної ідеї та запропоновано відповідні поняття та терміни.

Ключові слова: нація, модель, екос, етнос, етос, егрегор, категорія, функтор.

The functor model of national idea is built, corresponding notions and terms are proposed.

Keywords: nation, model, ecos, ethnos, ethos, egregor, category, functor.

Інтерпретація та пошук національної ідеї на рівні «філософування» з використанням різних метафор на зразок «Третій Рим», «Другий Єрусалим» тощо без звернення до наукового поняття нації, – оскільки ідея все ж таки національна, – є, на нашу думку, занадто романтичною та навіть «белетристичною» справою. Нам здається, що наукове поняття національної ідеї повинно базуватися на науковому понятті нації. Інакше можна одержати як метафору черговий утопійний конструкт без можливості його реалізації. З огляду на попереднє важливою є термінологічна проблема, яка полягає в розробленні як окремих термінів і понять у націології, так і цілісної терміносистеми.

1. Преамбула: про моделювання нації та національної ідеї (НІ). У низці наших статей за основу моделювання національної ідеї береться та постулюється поняття нації [1–6], яке полягає в тому, що нація як цілісність поєднує в собі за допомогою національного егрегору (своєрідної нервової системи нації) екос як матеріальну компоненту нації, етнос як її суб'єкту компоненту та етос як її духовну компоненту. Екос включає в себе глобальну (як у просторі, так і в часі) економіку та географічну територію із природно-кліматичними та екологічними особливостями. Етнос – це сукупність індивідів (етніків) з певними інтегральними, зокрема, расовими особливостями фізичної будови, побутом, психікою, мовою тощо. Нарешті, етос включає в себе інтегральні традиції та звичаї, культуру, релігію, міфи, легенди, свідомість та самосвідомість (самість), позасвідоме й архетипи, тобто всі духовно-генетичні цінності даного етносу.

Надалі ми виходитимемо з досить очевидного історичного факту, що домінують доктрина національної ідеї будь-якої нації чи етносу є побудова національної держави. Таким чином, стрижнем розширених чи вузько спеціалізованих версій або варіантів національної ідеї є ланцюжок (послідовність, вектор) етнос → нація → етат (держава). Отже, ця тричленна послідовність (вектор) описує просторово-часовий процес трансформації етносу в націю й побудови сформованою нацією національної (у нашому випадку, української) держави. Тут варто зазначити, що можливий варіант побудови національної держави етносом, тобто попередня послідовність перетворюється в дещо інше: етнос → етат → нація. Це означає, що після побудови етносом етнічної держави етнос при сприятливих умовах перетворюється в націю, яка завершує побудову національної (націократичної) держави.

2. Розгорнута модель української національної ідеї (УНІ) як дерево цілей та фреймова структура. У роботі [5] на базі стрижневої послідовності НІ будується розгорнута модель НІ у вигляді орієнтованого граф-дерева, що складається з більше 60 зважених вершин та орієнтованих ребер. Кожній вершині приписується певна вага, яка є одним з понять-об'єктів, що використовую-

ються для розширення (розгортання) та експлікації НІ (наприклад, етнос, нація, суспільний лад, державна влада тощо). Кожне орієнтоване ребро, яке з'єднує дві зважені вершини, виконує функцію трансформації об'єкта, приписаного початковій вершині ребра, в об'єкт, приписаний кінцевій вершині цього ж ребра. Оскільки кожний об'єкт-вага може бути проінтерпретований як ціль тієї чи іншої трансформації, то граф-дерево НІ можна розглядати як дерево цілей. Із другого боку, граф-дерево НІ нагадує фреймову структуру М. Мінського [7], яка складається з вузлів-вершин та зв'язків-ребер між ними. М. Мінський розглядає два типи фреймів, які називають статичними (або просто фреймами) та динамічними (сценаріями). Очевидно, що фрейм НІ можна розглядати і як статичний фрейм, якщо не розглядається залежність НІ від часу, і як динамічний фрейм-сценарій у випадку залежності реалізації НІ від часу.

Варто зазначити, що як стрижень НІ, так і НІ в цілому, виходячи з її початкової зваженої вершини (етносу) та кінцевої цілі (держави), збігається з національно-державницькою ідеєю. Якщо структурувати розгорнуту НІ, то тут можна виділити принаймні чотири компоненти-підідеї: вітальну чи конкордистську, вербальну (лінгвістичну, мовну) або мовно-державну, ментальну (інтелектуальну) чи харизматичну й, нарешті, сакральну або есхатологічну. Конкордистська підідея як прагнення до щасливого матеріального (світського) життя може бути виділена з розгорнутої НІ наступним чином: конкордистське піддерево починається з вузла-вершини етносу, далі орієнтоване ребро веде до вузла нації, який у свою чергу з'єднується ребрами з вузлами виробництва, розподілу, споживання, природного довкілля, системи коеволюції, штучного середовища, кожен з яких з'єднується відповідним ребром з вузлом еколого-економічної системи (ЕЕС), а далі вузол ЕЕС – з вузлом суспільного ладу (СЛ), СЛ – з вузлом об'єкта держави (ОД), ОД – з вузлом держави. Отже, одержана нами модель конкордистської підідеї є піддеревом глобального дерева НІ та складається із дванадцяти вузлів-вершин та десяти з'єднувальних ребер. Аналогічним чином можна одержати граф-піддерево мовно-державної компоненти-підідеї, яка починається з вершини-етносу й закінчується у вершині-державі та проходить через вершини нації, мови, національно-духовних цінностей, суспільного ладу, об'єкта держави. В есхатологічній підідеї замість вузла мови фігурує вузол релігії, а решта вузлів збігаються з вузлами мовно-державної підідеї. Що ж до харизматичної підідеї, яка полягає в ролі й призначенні українського етносу, нації й держави у світовій цивілізації в умовах толерантного чи конфліктного співіснування з іншими етносами, націями, державами, то для побудови моделі цієї підідеї потрібне конструювання (побудова) цивілізаційної макромоделі, у якій би фігурували національні ідеї (у компактному чи розгорнутому вигляді) інших етносів та націй, а також взаємодія цих ідей і відповідних етносів, націй, держав. Очевидно, що для побудови такої макрополітологічної моделі потрібен адекватний математичний апарат. Таким апаратом, на нашу думку, є теорія категорій та функторів.

3. Про категорну модель національної ідеї. Як нами зазначалося вище, ядром національної ідеї є нація. Тому для побудови категорно-функторної моделі національної ідеї нам потрібна перш за все категорна модель нації, яка стане об'єктом функтора, який трансформує націю в державне утворення або державу. Для побудови цього функтора ми розглянемо чотири категорні моделі: категорія донації D_n , категорія нації N , категорія суспільства (суспільного ладу S , категорія держави S_r .

4. Основні об'єкти категорії. Почнемо з категорії нації. Беручи об'єкти категорної моделі нації її (нації) три компоненти (екос T , етнос A та етос B) та визначаючи множини відповідних дескрипційних морфізмів для кожної пари об'єктів, ми одержимо категорію нації N , у якій сукупність її морфізмів творить національний егрегор нації \mathcal{E} або її своєрідну «нервову систему». Що ж до дескрипційних морфізмів, то вони будуються із предикатів, які залежать від екосних $t \in T$, етносних $a \in A$ та етосних $b \in B$ змінних та на які (предикати) діють оператори дескрипцій: матеріальної (екосної) τ , неозначеної (етносної) ε , універсальної (етосної) κ та означеної (емерджентної) ι . Отже, використовуючи поняття національного егрегору, націю строго можна означити як кортеж (сукупність, послідовність) чотирьох компонент: екосу, етносу, етосу та національного егрегору, тобто *нація* = *<екос, етнос, етос, національний егрегор>* або в математичних символах $N = \langle T, A, B, \mathcal{E} \rangle$, де $\mathcal{E} : C \rightarrow D$, $C, D = T, A, B$. Очевидно, що для конкретної нації $n \in N$ набувають конкретного значення

екос $t \in T$, етнос $a \in A$, етос $b \in B$ та емерджентність (егрегор) $\zeta \in \mathcal{E}$. Зазначимо, що в категорії нації існують тотожні морфізми та операція композиції морфізмів.

Що ж до категорії «донації» D_n , то тут варто зауважити, що при етно- та націєтворенні, як правило, нації формуються з етносу, який у свою чергу є продуктом інтеграції декількох субетносів. Цей процес підтверджується історичними фактами щодо формування українського етносу (а отже, й нації) з наступних субетносів: деревляни, поляни, сіверяни, білі хорвати. При цьому полянський союз-субетнос складався із чотирьох субсубетносів (племен), кожний з яких був прив'язаний до певної географічної території, – уличі (Середнє Подніпров'я), бужани (Побужжя), дуліби (Верхнє некарпатське Подністров'я), тиверці (Середнє Подністров'я), волиняни (Волинське Полісся). Білі хорвати займали Прикарпаття й Карпати, сіверяни – Подесення, а деревляни – Полісся від Тетерева до Прип'яття. Отже, ці субетноси мали свій субекос (територія, природа й відповідна економічна діяльність) та субетос (народна культура, фольклор тощо). На нашу думку, ці субетноси можна вважати субнаціями, які не дуже розрізнялися мовою (діалектом), релігією й не мали чітких географічних границь. Тому історично вони об'єдналися в єдиний український етнос, що став основою української нації. Про психоінформаційну відмінність теперішніх подолян, волинян, галичан, сіверян, слобожан, донечан, запоріжан, таврійців тощо говорять соціонічні тести, а також зодіякальні знаки. З огляду на це категорія «донації» D_n складатиметься із субекосів та субетосів усіх субетносів, що створили український етнос. Категорія суспільного ладу (суспільства) нагадує категорію нації, оскільки вона складається із трьох об'єктів, які своєю чергою нагадують об'єкти нації, – об'єкт еколого-економічної системи, об'єкт соціально-політичного правління та об'єкт національно-духовних цінностей, що пов'язуються між собою дескрипційними морфізмами. Нарешті, категорія держави містить об'єкт держави, об'єкт державного керування та об'єкт державної влади, які відображаються один в одного також за допомогою дескрипційних морфізмів. Отже, об'єкти екосу, еколого-економічної системи, держави грають роль світу речей (матеріальних денотатів), об'єкти етносу, соціально-політичного правління, державного керування грають роль суб'єктивно-психологічного світу (образів, знаків), а об'єкти етосу, національно-духовних цінностей та державної влади грають роль світу ідей (концептів). Зазначимо, що три світи є основою триалістської філософії Г. Сковороди [1–5].

5. Основні функтори. Для відображення категорії «донації» D_n в категорію нації N потрібен функтор націєтворення NC , тобто $NC : D_n \rightarrow N$. Далі, для побудови суспільного ладу S на базі нації N потрібен функтор суспільствотворення $SC : N \rightarrow S$ й, нарешті, для побудови держави потрібен функтор S_tC перетворення категорії суспільного ладу S в категорію держави S_t , тобто $S_tC : S \rightarrow S_t$. Використовуючи операцію композиції функторів, можна одержати функтор трансформації категорії «донації» в категорію держави, яка є наступною композицією трьох функторів, тобто $S_tDn = S_tC \cdot SC \cdot NC : D_n \rightarrow S_t$. Отже, ми одержали функтор компактної (а не розгорнутої) національної ідеї, яка полягає в тому, що «донація», сформувавши етнос, екос та етос, перетворюється в націю, а нація, вибираючи певний суспільний лад, разом з державною владою та державним керуванням стає об'єктом держави й завершує побудову національної держави. Проте на кожному кроці еволюції національної ідеї (а особливо, в розгорнутому вигляді) – формування етносу, нації, суспільного ладу, державної влади, державного керування тощо виникає низка проблем із прав людини та нації, свободи, відповідальності, пріоритету національної мови як державної, підтримання національної релігії тощо. Тому одержаний функтор є певним наближенням до функтора розгорнутої національної ідеї. Очевидно, що точніший функтор матиме складніший вигляд, у якому фігуруватиме більше функторів та різних категорних операцій на функторах.

6. Приклади національних ідей. Яскравим прикладом того, як етнос завжди прагне поєднатися зі своєю історичною територією (екосом), відродити свою мову, релігію та свої духовні корені є повернення юдеїв (євреїв) на свою етнічну територію й утворення держави Ізраїль, а також їх бурхливе духовне відродження із засвоєнням традиційної юдейської культури та юдейської мови (івриту) [1; 3]. Те саме ми спостерігали в Україні, коли українці поверталися до своєї мови, культури, духовності, а також досить часто поверталися українські емігранти на свою етнічну територію зі

всього світу (наприклад, Б. Гаврилишин). Такі процеси чужинці (інші етноси) та п'ята колона в національній державі, як правило, оцінюють негативно й називають націоналізмом (сіонізмом, мусульманським фундаменталізмом і т. п.), а подекуди й нацизмом чи фашизмом, плутаючи процес відродження нації із процесом агресивної експансії однієї держави відносно іншої. Що ж до українофобів, на зразок Табачника, Колесніченка, Ківалова, Бондаренко, Болдирєва та інших, які творять п'яту антиукраїнську колону, то вони користуються та оперують шовіністичними методами, розробленими в Московській імперії, Советському Союзі та в теперішній час у так званій Російській Федерації. У дійсності ми маємо справу з відродженням нації й відновленням державності, що безумовно є прогресивним процесом реалізації національного егрегору, який поєднує екос, етнос та етос в єдине ціле, утворюючи врешті-решт національну державу. Без створення таких національних держав неможливий процес їх демократизації, економічної та політичної стабілізації. До речі, провал реформ в економіці, гуманітарній і судовій сфері та взагалі в зовнішній і внутрішній політиці в теперішній Україні (2012 р.) підтверджують цей факт. Таким чином, нація як ціле ставить певні вимоги до суспільного ладу, які зводяться до узгодженості й синхронізації екосу, етносу й етосу.

Прикладом відсутності не тільки національної, а й етнічної ідеї в етнічного суб'єкта є циганіроми. Це пояснюється таким простим фактом, що ромський етнос не має своєї корінної етнічної території – екосу. Тому ні етнічна ідея (трансформація етносу в націю), ні національна ідея (побудова національної держави) неможлива без екосу. Прикладами побудови держави етносом є США, Австралія, Росія (і як імперія, і як Советський Союз, і як Російська Федерація) та низка інших держав в Америці та Азії. Ці держави були побудовані на принципах та політиці захоплення екосу певним колоніально-імперським етносом (наприклад, англійці, росіяни). Отже, нації в США, РФ, Австралії тощо – це колоніальні нації.

7. Категорія категорій як метакатегорія національних ідей світових націй. У попередніх пунктах ми довели, що кожен національну ідею можна подати у вигляді функтора, який трансформує категорію «донації» в категорію етносу, категорію етносу – у категорію нації, категорію нації – у категорію суспільного ладу, а категорію суспільного ладу – у категорію національної держави. Таким чином, функтор національної ідеї в такому вигляді є підкатегорією категорії категорій C_{ar} , об'єктами якої є категорії, а морфізмами – функтори. Отже, категорію категорій можна розглядати як метакатегорію національних ідей світових націй та національних держав. Тому метакатегорну модель світових націй можна взяти за основу концепції світового порядку, у якій вивчаються стосунки не тільки між національними державами, а й між цивілізаціями, до складу яких входить низка держав, що об'єднуються на релігійному ґрунті [8–9].

1. Дубров Я. *Ефективність, вибір і формування суспільного ладу: спроба системного аналізу і синтезу* / Я. Дубров // *Український час*. – 1993. – №2. – С. 17–22. 2. Дубров Я. *Національна безпека: нація, національна ідея, національна Конституція* / Я. Дубров // *Український час*. – 1996. – № 1. – С. 14–20. 3. Дубров Я. *Нація і націократична держава* / Я. Дубров // *Мала енциклопедія етнодержавознавства*. – К., 1996. – С. 568–569. 4. Дубров Я. *Вибори на порозі третього тисячоліття: четверта хвиля цивілізації, четверта українська держава, четверта фаза розвитку України, четвертий Президент з четвертої квадри* / Я. Дубров // *Форум*. – 1999. – №1. – С. 22–32. 5. Дубров Я. *Вектор української національної ідеї та український націоналізм (політологічний есеї з додатками)* / Я. Дубров // *Форум*. – 2002. – №2. – С. 52–90. 6. Дубров Я. О. *Україна-20: глобальні проблеми і реальність* / Я. О. Дубров // *20 років незалежності України: здобутки, втрати і стратегії майбутнього*. – К., 2011. – С. 172–177. 7. Минский М. *Фреймы для представления знаний* / М. Минский. – М., 1979. – 152 с. 8. Гантінгтон С. П. *Протистояння цивілізацій та зміна світового порядку* / С. П. Гантінгтон. – Л., 2006. – 474 с. 9. Дубров Я. *Матрична доктрина світового порядку, протистояння цивілізацій на релігійному ґрунті та український геополітичний шлях* / Я. Дубров, В. Гаюк // *Історія релігій в Україні*. – Л., 2012. – С. 274–287.